

УДК 37.041

**ДИТИНОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ
НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Слесик К.М.,

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти,
Україна, м. Харків, Комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія
неперервної освіти»

Анотація. У статті розкрито питання дитиноцентричного підходу до розв'язання проблеми навчання обдарованих дітей. Проаналізовано погляди на дослідження дитиноцентричного підходу, що постають з певних суспільних і культурних контекстів, утворюючи концептуальні напрями наукового пошуку. Визначено сучасні тенденції розвитку змісту шкільної освіти обдарованих дітей на засадах дитиноцентризму. Розкрито складові та шляхи реалізації дитиноцентричної концепції роботи з обдарованими учнями у контексті підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Окреслено перспективні напрями вдосконалення роботи з означеного питання у системі неперервної освіти педагогічних працівників.

Ключові слова: гуманізм, дитиноцентричний підхід, концептуальні засади навчання обдарованих дітей, підвищення професійної компетентності педагогів щодо роботи з обдарованими учнями у контексті неперервної освіти.

Аннотация. В статье раскрыт вопрос детоцентрического подхода к решению проблемы обучения одаренных детей. Проанализированы взгляды на исследования детоцентрического подхода, которые появляются из определенных общественных и культурных контекстов, образуя концептуальные направления научного поиска. Определены современные тенденции развития содержания школьного образования одаренных детей на принципах детоцентризма. Раскрыты составляющие и пути реализации детоцентрической концепции работы с одаренными учениками в контексте повышения квалификации педагогов. Очерчены перспективные направления совершенствования работы по указанному вопросу в системе непрерывного образования педагогических работников.

Ключевые слова: гуманизм, детоцентрический подход, концептуальные принципы обучения одаренных детей, повышение профессиональной компетентности педагогов в плане работы с одаренными учащимися в контексте непрерывного образования.

Annotation. In the article the question of decision problem of educating the gifted children is illuminated on the basis of oriented to the child approach. Looks are analysed to researches of approach oriented to the child, that appear from certain public and cultural contexts, forming conceptual directions of scientific search. Modern progress of maintenance of school education of the gifted children trends are certain on principles of approach oriented to the child. Constituents and ways of realization oriented to the child conception of work are exposed with the gifted students in the context of in-plant training of pedagogical workers. Perspective directions of perfection of work are outlined on the marked question in the system of continuous education of pedagogical workers.

Keywords: humanism, oriented to the child approach, conceptual principles of studies of the gifted children, increases of professional competence of teachers in relation to work with the gifted students in the context of continuous education.

Вступ. Політичні та соціально-економічні зміни в суспільстві зумовили підвищену увагу освітянської громадськості до проблем обдарованих дітей. Процес демократизації суспільства, духовне оновлення нашої держави передбачають створення сприятливих умов для утвердження багатогранного розвитку особистості, її обдарованості. Досвід показує, що у змінних умовах життя ефективніше орієнтується людина, яка володіє необхідною для цього сукупністю якостей, а саме рішучістю, вмінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, вмінням виходити за межі наявності.

Проблема дитячої обдарованості вивчалася багатьма дослідниками (А. Бодалев, Г. Бурлинский, Л. Гурова, А. Коваленко, О. Кульчицька, А. Лейтіс, Х Мелхорн, В. Моляко, Е. Патаєва, М. Поташник та інші). Проблемі дитячої обдарованості приділяється увага на різних рівнях розвитку освіти. Серед завдань реформування системи освіти одне з провідних місць посіла проблема формування нової генерації національної еліти. Сьогодні під керівництвом академіка В. Моляко та його послідовників О. Кульчицької, М. Гнатка та інших учених в Україні створено вітчизняну наукову школу, яка займається дослідженням проблеми обдарованості та розвитком творчого потенціалу особистості.

Основна частина. На сьогоднішній день феномен обдарованості залишається не досить дослідженим. Єдиного підходу до визначення поняття обдарованості немає. Так,

А. Лейтіс стверджує, що найважливіший фактор обдарованості – це працьовитість. А. Фурман виділяє такі риси обдарованих дітей, як логічне мислення, лексичне багатство мовлення, здатність долати труднощі й наполегливо шукати вихід із становища, експериментувати, знаходити шляхи досягнення своєї мети. Він вважає, що обдаровані діти люблять самостійно працювати, легко пристосовуються до нової ситуації, і, взагалі, відповідальні, енергійні та об'єктивно здорові. В. Андреев, Я. Пономарьов, М. Поташник, С. Сисоєва виділяють такі особливості обдарованих дітей, як адекватна Я-концепція, потяг до творчості, готовність до ризику, ініціативність, вимогливість до себе, спостережливість, самовідданість, критичність мислення, розвинута інтуїція тощо.

У філософській енциклопедії обдарованість визначається як «якісне своєрідне поєднання здібностей, що визначають творчі можливості людини або групи людей на відміну від рис характеру». Обдарованість розрізняють, з одного боку, за мірою розвитку кмітливості, розуму, душевних якостей і волі, а з іншої, за спрямованістю цих здібностей на освоєння різних галузей знань [9]. Психологічний аналіз обдарованості дає підстави стверджувати, що обдарованість – це комплексне явище психіки людини, яке включає єдність інтелекту, творчості й мотивації.

Існують різні концепції обдарованості: концепція загальної обдарованості і спеціальної обдарованості. Кожна обдарована дитина неповторна, проте за всієї індивідуальної своєрідності існує чимало рис, характерних для більшості обдарованих дітей. Спостереження показують, що обдаровані діти характеризуються наполегливістю, відкритістю до всього нового, схильністю до пошуку нових вражень. Сьогодні зарубіжні й вітчизняні психологи і педагоги визнають обдарованими тих дітей, які в силу видатних здібностей демонструють високі досягнення.

Ефективність роботи з навчання і виховання обдарованих дітей залежить від правильно визначеної методології вказаного процесу. Найбільш актуальною сьогодні вважається концепція дитиноцентричного підходу в роботі з обдарованими учнями. Питання дитиноцентризму в педагогічній науці вивчались такими вітчизняними вченими, як Л. Григоровська, М. Гузик, Н. Гузик, О. Каас, В. Кремень, С. Леонова, О. Савченко та інші. Аналіз і узагальнення теоретичних положень їх досліджень дали можливість визначити дитиноцентричний підхід як концепцію навчання і виховання, в центрі якої стоять природні здібності і пізнавальні потреби учнів. Завдання дитиноцентричного підходу полягають у тому, щоб допомогти дитині пізнати й саморозвинути себе [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Найбільш близько до такого розуміння суті дитиноцентричного підходу підійшла авторська школа М. Гузика, в якій проводиться експериментальна робота з розвитку природних талантів дітей на основі цього підходу. Діагностика, проведена у школі, дала можливість виділити сім типів природних здібностей дітей, які за умови правильного шкільного навчання, розвитку й виховання можуть перерости у відповідний вид таланту, як-от: академічний; художньо-естетичний; спортивний; ремісничий (ручний); перспективно-стратегічний; соціальний; інтуїтивний (духовний) [3].

У процесі експериментальної роботи у школі М. Гузика розроблено найголовніші напрями й види діяльності, які мають здійснюватись у навчально-виховному процесі, зорієнтованому на інтеграцію академічного змісту навчання з тим видом діяльності, де ефективно застосовується і розвивається відповідний тип природних ключових задатків провідного таланту і формується адекватний вид таланту дитини. Ці добре перевірені на практиці підходи до проектування певної навчально-виховної діяльності учня на уроці орієнтують учителя на використання тих видів навчальної праці, які гарантують розвиток і виховання учнів згідно з життєвим призначенням особистості. З метою реалізації внутрішньоособистісного типу природних задатків обдарованості у процесі академічного навчання певної категорії дітей складаються персональні програми з інтегрованим змістом.

Реалізація такої системи з визначенням усіх компонентів шкільної освіти (мета, зміст, кінцеві продукти навчання, технологічне забезпечення процесу) відкриває для педагогічної науки і практики нові напрями в розумінні, забезпеченні й моніторингу таких стратегічних напрямів сучасної шкільної освіти, які визначено як особистісно орієнтований, компетентнісний підхід.

Робота педагога з обдарованими дітьми – це складна педагогічна технологія, яка вимагає від учителів та вихователів особистісного зростання, постійно оновлюваних знань в галузі педагогіки і психології обдарованих, а також тісної співпраці з психологами, іншими вчителями, адміністрацією і обов'язково з батьками обдарованих. Вона вимагає постійного зростання майстерності, педагогічної гнучкості, і головне – вдосконалення технологічного підходу в навчанні обдарованих: мети, змісту та умов впровадження різних технологій у практику роботи загальноосвітніх шкіл, а також вибір вчителем технології, яка дозволить максимально використати власний творчий потенціал. Визначений підхід до розвитку обдарованих дітей потребує спеціальної підготовки педагогів. Тому, якщо ми приймаємо теоретичні і практичні надбання

фахівців, які досліджують проблеми дитячої обдарованості, у закладах післядипломної освіти необхідно здійснювати підготовку педагогів до здійснення цієї діяльності.

У КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» проводиться спеціальна робота з підвищення професійної компетентності педагогів щодо навчання й розвитку обдарованих учнів на засадах дитиноцентризму. Це передбачає модернізацію змісту програм курсів підвищення кваліфікації вчителів. Так, програми курсів у першому півріччі 2015 року збагатились темами, пов'язаними з поняттям дитиноцентричного підходу (табл. 1):

Таблиця 1

Дитиноцентричний підхід у змісті програм курсів підвищення кваліфікації вчителів по кафедрі соціально-гуманітарної освіти

№	Тема	Категорія слухачів	Кількість годин
	Дитиноцентричний підхід як основа сучасних педагогічних технологій	Історія та правознавство, історія, географія, географія-економіка, правознавство	2 год. на групу
	Філософські основи сучасної освіти. Дитиноцентричний аспект.	Історія та правознавство, історія, географія, географія-економіка, правознавство, директори ЗНЗ, заступники директорів з НВР, заступники з ВР, шкільні бібліотекарі, методисти та директори ПНЗ	2 год. на групу
		Усього	20
	Загальна кількість годин по кафедрі		30

У змісті програми курсів закладено ідею здійснення сучасного навчання школярів, в тому числі й обдарованих учнів, на основі дитиноцентричного підходу. Отже, програми курсів для усіх категорій слухачів по кафедрі соціально-гуманітарної освіти передбачають інтегрований підхід до засвоєння питань навчання і розвитку обдарованих дітей (табл. 2):

Таблиця 2

Дитиноцентричний підхід у змісті програм курсів підвищення кваліфікації
вчителів по кафедрі соціально-гуманітарної освіти

№	Тема	Категорія слухачів	Кількість годин
.	Система роботи з обдарованими дітьми	Історія та правознавство, історія, географія, географія-економіка, правознавство	2 год. на групу
		Усього	10
.	Організаційно-педагогічні основи навчання і виховання обдарованих дітей	Директори ЗНЗ, заступники директорів з НВР,	2 год. на групу
		Усього	4
	Загальна кількість годин по кафедрі		14

Робота на курсах підвищення кваліфікації педагогів із зазначеного питання передбачає певну системність і має таку етапність: діагностико-мотиваційний етап, ціннісно-когнітивний, результативно-рефлексивний.

На першому етапі слухачам пропонується анкета, на основі якої робиться висновок щодо їх мотивації та підготовки до здійснення рооти з учнями на основі дитиноцентризму (табл. 3):

Таблиця 3

Анкета щодо виявлення рівня володіння педагогами питаннями розвитку обдарованих учнів

Мета анкетування	Питання анкети
<p>Виявити рівень володіння педагогами питаннями розвитку обдарованих учнів на засадах дитиноцентризму</p>	<p>1. Ваше ставлення до проблеми обдарованості дітей та молоді.</p> <p>позитивне ☐</p> <p>негативне ☐</p> <p>нейтральне ☐</p> <p>2. Яку концепцію обдарованості ви підтримуєте:</p> <p>А) обдаровані діти становлять не великий відсоток від загальної кількості, усі діти обдаровані.</p> <p>Б) кожна дитина має свій таланти</p> <p>В) обидві попередні концепції</p> <p>3. Чи приділяєте Ви увагу обдарованим дітям під час викладання Вашого предмета?</p> <p>☐ так ні ☐</p> <p>4. Якому підходу до роботи з обдарованими учнями Ви надасте перевагу:</p> <p>А) Індивідуальна підготовка уроків;</p> <p>Б) Проведення факультативів для обдарованих дітей;</p> <p>В) Спеціальна робота у позаурочний час.</p> <p>5. Яким формам самореалізації обдарованих учнів приділяєте більше уваги</p> <p>А) МАН</p> <p>Б) турнір</p> <p>В) олімпіади</p> <p>Г) інші</p> <p>6. Якої допомоги щодо зазначеного питання ви потребуєте?</p> <hr/> <p>7. Яку, на Ваш погляд, тему бажано було б включити в програму курсів підвищення кваліфікації із зазначеного питання?</p>

На основі аналізу результатів анкетування здійснюється корекція змісту проведення навчальних занять із зазначеного питання. На заключному результативно-рефлексивному етапі здійснюється рефлексія щодо результативності і якості роботи за вказаною системою.

Висновки. Таким чином, з'ясовано, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної і світової освіти найбільш актуальною проблемою є заміна старого, єдиного

для всіх змісту академічного навчання на новий (дитино центричний) – орієнтований на потреби особистісного розвитку дитини в контексті забезпечення її природного таланту необхідними умовами, знаннями, уміннями й навичками. Ця робота потребує вдосконалення професійної компетентності педагогічних працівників, збагачення її новими технологіями навчання на основі сучасних концептуальних підходів, орієнтованих на природні особливості й ознаки таланту дитини. Перспективними напрямками розробки цієї проблеми є підготовка спеціальних курсів для слухачів на основі дитиноцентричного підходу до навчання й розвитку обдарованих учнів.

Література

1. Вишневецький О. Людиноцентризм як педагогічна проблема на тлі сучасних цивілізаційних процесів / О. Вишневецький // Освіта. – 2008. – № 32/33. – С. 10 –11.
2. Григоровська Л.В. Соціально-психологічна компетентність педагога як рефлексивний механізм утілення дитиноцентризму в освіті / Л. В. Григоровська // Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України : Pedagogics and Psychology : наук. – теорет. та інформ. журн. – 2014. – № 3. – С. 33 – 38.
3. Гузик Н.В. Авторські підходи до визначення найважливіших компонентів освітнього процесу і реалізації природних ключових задатків ведучого таланту в шкільному навчанні / Н.В. Гузик. – Южний, 2014. – 61 с.
4. Каас О. Дитиноцентризм через призму сучасних гуманітарних досліджень / О. В. Квас // Шлях освіти. – 2011. – № 3. – С. 14 – 18.
5. Кремень Василь: Спогади про майбутнє / Василь Кремень // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – № 1. – С. 7 – 11.
6. Леонова С. Якість освіти в контексті вимог сучасності / С. М. Леонова // Біологія. – 2012. – № 6. – С. 7 –10.
7. Савченко О. Розвивальний потенціал змісту освіти у 12-річній школі / О. Савченко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка : Полтава, 2008. – Вип. 6(64). – С. 5 –10.
8. Федяєва В. Дитиноцентрична концепція сімейного виховання у науковому доробку В. О. Сухомлинського / В. Федяєва // Педагогічний дискурс : збірник наукових праць / Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. - Хмельницький : ПП Балюк І. Б., 2011. – Вип. 10. – С. 496 – 499.

9. Философская энциклопедия [Электронный ресурс]. Режим доступа:
http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/2873/ОДАРЕННОСТЬ.